

Іллінська церква у Суботіві

провів майбутній гетьман Б. Хмельницький. Повернувшись із турецького полону (1620–22), Хмельницький зміцнив С. і збудував великий замок, оточений ровом і двома рядами валів. Тут були великі отари овець, 4 стави, а також слобідка Новосельці. У 1646 чигиринський староста О. Концпольський заявив, що С. належить до його Мліївського володіння. Захищаючи свої права, Б. Хмельницький звернувся до короля Владислава IV, і той привілеєм від 22. 7. 1646 затвердив за Хмельницьким батьківський хутір. Та це не допомогло. Чигиринський підстароста Чаплинський у 1647 вчинив наїзд на С., пограбував його, спалив хліб, до смерті забив малолітнього сина Б. Хмельницького. Під час *Визвольної війни* С. увійшов до Чигиринської сотні *Чигиринського полку*. Тут було збудовано фортецю, С. став однією з резиденцій Б. Хмельницького. У 50-і рр. 17 ст. хутір мав статус міста. Тут Б. Хмельницький підсилював свої універсали, приймав послів. Тут гетьман мав велику бібліотеку. Як і в Чигирині, у С. був будинок гетьмана, а поряд з ним – будинки козацької старшини. Навпроти гетьманського дому у 1653 було споруджено муровану *Іллінську церкву*, яка збереглася до наших днів. На подвір'ї стояла дерев'яна Михайлівська церква.

У 1664 С. було зруйновано польсько-шляхетським військом С. Чарнецького. З 1793 С. належав до Російської імперії. Тепер С. – село Чигиринського р-ну Черкаської обл.

Літ.: Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т. 2. – К., 1990. – С. 177, 202, 228; Пам'ятки України. – 1994. – № 3–6. – С. 39.

С. Р. Лях

СУБОТІВСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ - відділ *Національного історико-культурного заповідника «Чигирин»*. Розташований у с. Суботіві Чигиринського р-ну Черкаської обл. Створений у 1989 відповідно до постанови Ради Міністрів Української РСР з метою збереження пам'яток історії та культури, пов'язаних із життям та діяльністю гетьмана Б. Хмельницького, подіями *Визвольної війни українського народу середини 17 ст.*, перебуванням на Чигиринщині Т. Г. Шевченка (1843, 1845) та для збереження археологічної пам'ятки європейського значення – Суботівського городища (9–8 ст. до н. е.) Найвідоміші пам'ятки історії, культури та природи, які знаходяться на території С. і. м.: 1) Суботівське городище – багатощарова

археологічна пам'ятка кінця бронзового віку і раннього залізного віку (чорноліська археологічна культура); 2) Замчище Б. Хмельницького – визначна пам'ятка України, один з осередків державотворення середини 17 ст. Початком будівництва споруд на Замчищі вважають 1616. Займало площу до 3 га. Замок був оточений ровом і двома рядами валів. До складу укріплень входили одна мурована і три дерев'яні вежі. Головною спорудою на Замчищі був палац (будинок) Б. Хмельницького. У роки *Визвольної війни* суботівське Замчище стало замською резиденцією гетьмана України Б. Хмельницького. Протягом 50–90-х рр. 20 ст. експедиціями Ін-ту археології НАН України на Замчищі проводились археологічні дослідження. У 1990 було розчищено фундаменти споруди розмірами 11,03 x 9,71 м; археологи вважають, що це залишки однієї з веж. Територію Замчища досі повністю не досліджено; 3) Церква Святого Іллі (1656) (див. *Іллінська церква*); 4) Кам'яні хрести – пам'ятки історії кінця 18 ст.; знаходяться на цвинтарі біля Іллінської церкви. Хрести є поховальними пам'ятками, які були встановлені на могилах священників. За формою нагадують грецькі хрести і виготовлені з місцевого каменю-пісковика. Саме їх зобразив у 1845 Т. Шевченко на малюнку «Кам'яні хрести в Суботіві»; 5) Три Криниці – гідрологічна та історична пам'ятка. Розташована в долині р. Суби, неподалік від центру с. Суботіва. За легендою, ці криниці були викопані в середині 17 ст. за наказом Б. Хмельницького на честь козаків-запорожців, що полягли у *Жовтоводській битві*. За переказами, біля них був розташований козацький шпиталь; 6) Пам'ятник Богданові Хмельницькому (1995). Автори пам'ятника: архітектор – дійсний член Української академії архітектури С. К. Кілессо; скульптор – заслужений діяч мистецтв України Є. М. Кунцевич. Пам'ятник уперше у вітчизняній монументальній скульптурі трактує портрет Б. Хмельницького як романтичний і психологічний. Зроблений з бронзи та граніту. На фусті колони закомпоновано бронзовий родинний герб гетьмана. Відкритий 23.9.1995 Президентом України Л. Кучмою.

Нині на базі С. і. м. створюється перший в Україні Музей дитини.

Літ.: У ш е т а І. І. Стежками Холодного Яру. – К., 1988; Чигирин. Суботів. Холодний Яр: Короткий фотопутівник. – К., 1992; Чигирин та Суботів: Карта-буклет. – Вінниця, 1997; Кі л е с с о С. К. Архітектурні та мистецькі скарби Богданового краю. – К., 2000.

В. М. Лазуренко

СУБТЕЛЬНИЙ Орест (нар. 1941) – український історик, доктор філософії. Родом із с. Терпилівки, тепер Підволочиського р-ну Тернопільської обл. Навчався і викладав у Гарвардському ун-ті (США), де в 1973 здобув науковий ступінь доктора філософії в галузі історії, захистивши дисертацію на тему «Зв'язки гетьмана Пилипа Орлика з Кримським ханством і Оттоманською Портою, 1710–1742». Багатолітній член «Пласту». У 1975–82 працював у Гамільтон коледжі (США). З 1982 працює професором історії і політології Йоркського ун-ту в Торонто (Канада). На першому спільному «круглому столі» істориків з України та української діаспори у Славську (вересень 1990) головував на проблемній секції «Історія козаччини». Основна проблематика досліджень С. – передумови, причини та історія конфліктів між іноземним абсолютизмом та місцевим (національним) нобілітетом у боротьбі за па-